

ВІДГУК

офіційного опонента – завідувачки кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб Буковинського державного медичного університету МОЗ України, докторки медичних наук, професорки Хухліної Оксани Святославівни про дисертацію Черкун Маргарити Петрівни «Особливості клінічного перебігу, лікування і профілактики артеріальної гіпертензії, обумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду, створену згідно з наказом ректора Полтавського державного медичного університету №247 від 01.07.2024 року на підставі рішення Вченої ради Полтавського державного медичного університету від 26 червня 2024 року, протокол №9 листа МОН України №9/1787-24 від 17.07.2024 р. «Про зупинку роботи разової ради», наказом ректора Полтавського державного медичного університету №277 від 28.08.2024 р. на підставі рішення Вченої ради Полтавського державного медичного університету від 28 серпня 2024 року, з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Актуальність теми. Дисертаційне дослідження присвячено надзвичайно актуальній проблемі – особливостям профілактики і терапії артеріальної гіпертензії, зумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності.

Останні десятиріччя ознаменувались тим, що як у Європейських країнах, так і в Україні приймалися національні програми профілактики артеріальної гіпертензії, питання профілактики обговорювалось на Європейських та національних конгресах кардіологів. Така значна увага дала свої позитивні результати, однак в Україні результати виявились значно нижчими, ніж у інших країнах.

У нинішніх умовах ситуація загострюється у зв'язку з війною на території України, у значної частини людей наявні тривожність і депресія, які наклали свій відбиток на появу, розвиток та прогресування артеріальної гіпертензії.

Іноді вважають, що проблема ефективної профілактики полягає у недостатній обізнаності сімейного лікаря щодо питань профілактики АГ.

Хоча є багато перешкод для ефективної профілактики, які залежать від самого пацієнта (обізнаність, паління, вживання алкоголю, дієтичні вподобання), разом з тим велике значення має місце проживання, вік, стать і особливо сьогодні коморбідний перебіг захворювань та вплив на цей перебіг психосоціальних факторів.

Багатоцентрові рандомізовані клінічні дослідження, як правило, проводяться на відібраних пацієнтах без супутньої патології. У реальній клінічній практиці таких пацієнтів небагато, значно переважають коморбідні пацієнти з супутньою патологією, з психосоматичними розладами, що зумовлює необхідність особливого підходу до цієї категорії пацієнтів.

Тому вивчення такого впливу і на цій підставі розробка ефективних профілактичних програм, має не лише суто регіональне, а державне значення, яке відноситься до пріоритету у сфері охорони здоров'я громадян України

Зв'язок з науковими програмами планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведено на базі кафедри внутрішньої медицини №2 Полтавського державного медичного університету (м. Полтава). Робота є фрагментом НДР кафедри внутрішньої медицини №2 «Дослідження оцінки поєданого впливу факторів кардіоваскулярного ризику на коморбідний перебіг артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця і хронічної хвороби нирок, особливості профілактики та реабілітації» (№ держреєстрації 0119U102851). Дисертантка була співвиконавицею даної теми.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Результати власних досліджень підкріплені публікаціями в фахових наукових виданнях та у індексованих наукових журналах. Авторкою опубліковано 9 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації з яких 6 статей відповідають вимогам Порядку присудження

ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, 1 стаття – у виданні, проіндексованому у базі даних «Scopus» та 1 стаття у «Web of Science Core Collection», 4 статті – у наукових фахових журналах, що входять до переліку фахових видань ДАК України.

Результати дисертаційної роботи доповідались та обговорені на 3 Всеукраїнських конференціях та конференціях з міжнародною участю. Науковий рівень дисертаційної роботи та підтверджуючих її публікацій відповідає вимогам до присудження наукового ступеня доктора філософії.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Наукова новизна дисертаційної роботи Черкун Маргарити Петрівни не викликає сумнівів та підтверджується отриманими новими даними. Авторкою дослідження вперше визначено рейтингове значення факторів ризику та психосоціальних факторів у особливостях клінічного перебігу гіпертонічної хвороби в умовах коморбідності та обґрунтовані найбільш ефективні напрямки профілактики у сільських та міських жителів.

Дисертантка вперше провела оцінку якості життя та порівняльну оцінку інформованості сільських і міських жителів щодо факторів ризику розвитку і прогресування гіпертонічної хвороби, зумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності та їх прихильності до лікування, а також визначила особливості коморбідного перебігу гіпертонічної хвороби у сільських і міських жителів. Одночасно, як складова комплексного обстеження, також проведена оцінка психологічного статусу пацієнтів та його вплив на перебіг гіпертонічної хвороби, зумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності у сільських та міських жителів.

Використовуючи самоанкетування пацієнтів, як складову наукового пошуку, авторка дослідження переконливо довела, що проведення самоанкетування на початковому етапі обстеження пацієнтів з гіпертонічною хворобою сприяє ранньому виявленню несприятливих факторів ризику у розвитку та прогресуванні захворювання, що, в свою чергу, дає можливість своєчасно скоригувати спосіб життя, як наслідок знизити кардіоваскулярний ризик.

На підставі проведених досліджень та їх статистичного аналізу авторка роботи розробила комплексний алгоритм диференційованого підходу в терапії і профілактиці гіпертонічної хвороби, зумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності у сільських та міських жителів.

Опубліковані праці містять аналіз та висновки за темою дослідження, викладення основного матеріалу представлене з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів, вказані перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Черкун М.П. виконана на сучасному науковому рівні та базується на обстеженні 152 хворих. Сформовані авторкою групи спостережень відповідають вимогам репрезентативності та відтворюваності. Сучасні методи, що були використані в дослідженні, дозволили в повному обсязі вирішити мету та завдання роботи, які сформульовані чітко і цілком реалізовані у викладених результатах власних досліджень та висновках. Дослідження проведені на високому рівні, їхня інформативність та вірогідність не викликають сумнівів. Висновки логічно відображають встановлені авторкою закономірності.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і практичних рекомендацій дисертаційної роботи ґрунтується на достатньому

обсязі первинних джерел інформації та матеріалів власних досліджень, сучасній статистичній обробці власних даних, оприлюднених у наукових публікаціях.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Черкун М.П. продемонструвала навички вільного оволодіння методологією наукової діяльності, так як самостійно склала план та робочу програму дослідження з доббором методів; провела літературний та патентно-інформаційний пошук; підбір контингенту хворих та їх поділ на групи дослідження, виконала всі етапи аналітичної обробки матеріалу, узагальнила отримані результати, вела первинну документацію. Здобувачкою власноруч створена комп'ютерна база даних, проведений їх статистичний аналіз, на підставі якого підготовлені до друку всі наукові публікації, написані розділи та сформульовані основні наукові положення дисертаційної роботи, які виносяться на захист. У друкованих у співавторстві публікаціях участь дисертантки є визначальною, їй належать матеріали і висновки.

Спільно з науковим керівником сформульовано ідею роботи, визначено тему та поставлено наукові завдання. Висновки та практичні рекомендації сформульовано разом із науковим керівником, забезпечено впровадження результатів роботи в практику наукових досліджень і навчальний процес, що засвідчують відповідні акти впровадження.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення роботи полягає в тому, що авторка розширила патогенетичну концепцію впливу факторів ризику на особливості клінічного перебігу артеріальної гіпертензії в умовах коморбідності. Важливим є визначення особливостей поєданого перебігу артеріальної гіпертензії з ішемічною хворобою серця або цукровим діабетом 2 типу, які виступають у ролі своєрідних тригерів небезпечних кардіоваскулярних подій.

Практична цінність роботи полягає у визначенні предикторів кардіоваскулярного ризику та їх рейтингового значення окремо для сільських і міських жителів в умовах як ізольованого, так і коморбідного перебігу артеріальної гіпертензії. Доведено суттєвий вплив тривожності і депресії на клінічний перебіг артеріальної гіпертензії.

Особливо цінною є розробка диференційованих практичних рекомендацій з профілактики артеріальної гіпертензії для сільських і міських жителів з урахуванням психосоматичного стану пацієнтів та впровадження скандинавської ходьби, як методу комплексного впливу на ефективність профілактичних заходів.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджена актами впровадження в практичну діяльність лікувальних закладів (КП «Полтавський обласний клінічний медичний кардіоваскулярний центр Полтавської обласної ради»; КП «5-а міська клінічна лікарня ПМР»; КНП «Тернопільська комунальна міська лікарня №2»; ОКНП «Чернівецька лікарня швидкої медичної допомоги») та актами впровадження у навчальний процес закладів вищої освіти України (Полтавський державний медичний університет; Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського; Буковинський державний медичний університет; Харківський національний медичний університет).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційна робота викладена літературною українською мовою на 174 сторінках, що складається із вступу, огляду літератури, опису матеріалу і методів дослідження, трьох розділів власних досліджень, аналізу й узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій та списку використаних джерел, додатків. Робота ілюстрована 40 таблицями та 10 рисунками. Список використаних літературних джерел містить 161 джерело (66 – кирилицею та 95 – латиницею).

В анотації стисло викладені українською та англійською мовою найбільш значимі результати роботи. У Вступі розкрита актуальність

вибраного наукового напрямку та обґрунтовано доцільність проведення даного дослідження.

У першому розділі «Особливості клінічного перебігу та лікування гіпертонічної хвороби в умовах коморбідності у сільського та міського населення», який власне є оглядом літератури, і складається з 3 підрозділів, що відображають основні напрямки дисертаційного дослідження, відображені сучасні погляди на гіпертонічну хворобу як основну причину небезпечних серцево-судинних подій, психосоціальні фактори та психосоціальна адаптація у сільських і міських жителів як причина коморбідного перебігу гіпертонічної хвороби та особливості клінічного перебігу, терапії і профілактики гіпертонічної хвороби, обумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів.

Авторкою опрацьовано та детально проаналізовано джерела вітчизняної і зарубіжної наукової літератури, що дозволило дати характеристику сучасного стану вивчення проблематики коморбідного перебігу артеріальної гіпертензії та впливу на нього психосоціальних факторів.

Відбір літературних джерел, їх критичний аналіз засвідчує професійний рівень та наукову підготовку дисертантки, яка володіє сучасною інформацією стосовно висвітлених у огляді питань. Викладений у даному розділі аналітичний матеріал легко читається та сприймається, так як написаний гарною літературною українською мовою.

У розділі 2 наведено дизайн дослідження, клінічну та лабораторно-інструментальну характеристику обстежених осіб, окреслено критерії виключення, з урахуванням яких проводився відбір пацієнтів. Формулювання діагнозів проведено відповідно до сучасних національних та міжнародних класифікацій. Засвідчена відповідність дослідження нормам біоетики та вимогам належної клінічної практики. Описані сучасні методи дослідження, які були використані здобувачкою.

У розділі 3 «Клінічна оцінка факторів ризику гіпертонічної хвороби, асоційованої з іншими захворюваннями психосоціального генезу» дисертантка вивчає інформованість сільських і міських жителів про фактори ризику гіпертонічної хвороби та оцінку прихильності до лікування пацієнтів з коморбідним перебігом гіпертонічної хвороби та особливості і рейтинги факторів ризику гіпертонічної хвороби, асоційованих з іншими захворюваннями психосоціального генезу у сільських та міських жителів. Одночасно авторка дослідження проводить порівняльну оцінку якості життя сільських і міських жителів з гіпертонічною хворобою, асоційованою з іншими захворюваннями психосоціального генезу.

У результаті проведених досліджень дисертантка робить висновки, що інформованість населення про фактори ризику виникнення та прогресування гіпертонічної хвороби, включаючи психосоматичні фактори, статистично значимо переважала у жителів міста переважно середнього та похилого віку, незалежно від рівня коморбідності, порівняно з жителями сільської місцевості. Низька прихильність до лікування спостерігалася у всіх пацієнтів порівнюваних груп. Зокрема у пацієнтів сільської місцевості вона була зумовлена самостійною відміною препарату та труднощами в запам'ятовуванні часу прийому препаратів, тоді як у жителів міста низька прихильність асоціювалася з пропуском прийому ліків під час перебування в дорозі поза домом. Рівень якості життя знижується із наявністю та прогресуванням рівня тривоги та/або депресії, та наростанням коморбідності у пацієнтів з гіпертонічною хворобою незалежно від територіальної приналежності. Показники тривоги та депресії переважали у жінок, що проживають у місті порівняно з чоловіками та жителями сільської місцевості. Ці результати дають підстави вважати, що у цієї категорії пацієнтів лікувально-профілактичні комплекси не повинні обмежуватись лише медикаментозною терапією чи припиненням паління і вживання алкоголю, а програма профілактичних заходів повинна бути більшою і одночасно персоніфікованою.

Вивчаючи особливості клінічного перебігу гіпертонічної хвороби, асоційованої з іншими захворюваннями психосоціального генезу у сільських і міських жителів (розділ 4) Черкун М.П. проводить порівняльну характеристику клінічних проявів гіпертонічної хвороби з ізольованим чи коморбідним перебігом залежно від територіальної належності пацієнтів та оцінку психологічного статусу пацієнтів та його впливу на перебіг гіпертонічної хвороби, поєднаної з іншими захворюваннями психосоціального генезу у сільських і міських жителів.

Було встановлено, що рівень добового систолічного артеріального тиску (АТ) достовірно був вищим у міських пацієнтів I та II груп, тоді як у III групі цей показник був вищим у жителів сільської місцевості. Разом з тим індекс часу систолічного АТ прогресивно збільшувався із наростанням коморбідності та рівня накопиченого стресу незалежно від місця проживання хворих.

Показники ліпідного спектру крові (загальний холестерол, триацилгліцероли, холестерол ліпопротеїнів низької щільності) достовірно були вищими в порівнюваних групах у жителів міста, та залежали від рівня тривоги та/або депресії. Ці дані є новими та визначають особливості профілактичних заходів у сільських і міських жителів.

Наступний розділ дисертації «Ефективність терапії і профілактики гіпертонічної хвороби, поєднаної з іншими захворюваннями психосоматичного генезу у сільських і міських жителів» (розділ 5) містить результати впровадження профілактичних навчальних програм і навчання пацієнтів щодо прихильності до лікування та профілактики гіпертонічної хвороби, зумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності.

Авторкою роботи переконливо показано, що впровадження розроблених рекомендацій щодо профілактики та диференційованого впливу на рейтингові фактори ризику у сільських та міських жителів з

гіпертонічною хворобою та її коморбідним перебігом, дозволило збільшити прихильність до лікування даної категорії пацієнтів, підвищити якість життя, зменшити вплив тривоги та депресії, що, у свою чергу, забезпечило кращий контроль цільових рівнів АТ та зниження ризику кардіоваскулярних ускладнень, а впровадження скандинавської ходьби не лише сприяло нормалізації артеріального тиску, але і нормалізувало психосоматичний статус пацієнтів. Кожен з розділів власних досліджень закінчується формуванням резюме, які додатково підкреслюють важливість отриманих результатів.

Аналіз і узагальнення результатів дослідження містить як результати власних досліджень, так і їх порівняльний аналіз з результатами інших дослідників. Дисертантка виокремлює важливі дискусійні питання та аргументовано вирішує їх. Даний розділ написаний грамотно, з належним та високим рівнем науково-інформаційного супроводу. При цьому здобувачка використовує достатню кількість вітчизняних та зарубіжних джерел наукової літератури.

Висновки роботи повністю відповідають поставленим меті та завданням і узагальнюють інформацію, одержану авторкою у результаті проведених досліджень та опрацювання і аналізу отриманих даних.

Рекомендації щодо науково-практичного використання отриманих результатів підкреслюють не тільки теоретичне, але й прикладне практичне значення проведеного дослідження і є важливими та інформативними як для практичних лікарів-терапевтів так і для лікарів загальної практики.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Практичні рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані в науково-педагогічній діяльності кафедр закладів вищої освіти та в лікувально-профілактичних закладах, при плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Зауважень принципового характеру щодо представленої дисертації немає.

У контексті наукової дискусії до автора виникли наступні запитання:

1. Чи проводили Ви аналіз з урахуванням професійної діяльності сільських і міських жителів і чи не вважаєте, що потрібна індивідуальна профілактика з урахуванням професійної діяльності жителів міста і села?

2. Які, на Ваш погляд, можливості використання телемедицини у профілактиці артеріальної гіпертензії? Чи користуються міські і сільські жителі послугами телемедицини і які заходи могли би бути найбільш ефективними щодо усвідомлення та практичної реалізації профілактичних заходів кожним громадянином?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Слід відзначити високу оригінальність (86,0%) та відсутність плагіату в дисертаційній роботі. За результатами звіту перевірки роботи на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових запозичень, а виявлені збіги є загальноприйнятими фразами. Виходячи із вищевикладеного, дисертантка є ерудованим грамотним науковцем, який в своїй науковій роботі дотримується основних принципів академічної доброчесності.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота на тему: *«Особливості клінічного перебігу, лікування і профілактики артеріальної гіпертензії, обумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності»*, представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують

конкретну наукову задачу, яка має істотне значення для внутрішньої медицини та кардіології – на підставі визначення рейтингового значення факторів кардіоваскулярного ризику та психосоціальних факторів у пацієнтів з гіпертонічною хворобою та її коморбідним перебігом залежно від їх місця та умов проживання та на їх підставі оптимізовано профілактичні заходи, що забезпечило покращення якості життя, підвищення комплаєнсу «лікар – пацієнт», та забезпечило підвищення якості лікувально-профілактичних заходів.

Дисертаційна робота за методичним рівнем, актуальністю теми, науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти та науки України №40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» та положенню Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка - Черкун Маргарита Петрівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

**завідувачка кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинського державного
медичного університету МОЗ України,
докторка медичних наук, професорка**

Оксана ХУХЛІНА